

KANONİK KORELASYON ANALİZİ İLE KONTROL ODAĞI VE İŞE YÖNELİK UMUT ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ¹

Investigation of the Relationship Between Locus of Control and Work Hope with Canonical Correlation Analysis

Gönderim Tarihi: 08.05.2018

Kabul Tarihi: 07.04.2019

Doi: 10.31795/baunsobed.581825

Ayşe DEMİRHAN*

Altan DOĞAN**

Serdar BOZKURT***

ÖZ: Çalışmada; kontrol odakları (dışsal-içsel) ile işe yönelik umutları ve bunun boyutları arasındaki ilişki üniversite öğrencileri bağlamında incelenmiştir. Ayrıca kontrol odağı değişkeninin cinsiyet ve çalışma durumu gibi demografik değişkenlere göre farklılıkları ele alınmıştır. Araştırma sonucunda kontrol odağı ile işe yönelik umut arasında ilişki olduğu ve işe yönelik umut değişkeni ve boyutlarının kontrol odaklarına göre farklılaştığı bulunmuştur. Yine kontrol odağının demografik değişkenlerden, cinsiyet ve çalışma durumuna göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kontrol Odağı, İşe Yönelik Umud, Kanonik Korelasyon Analizi.

ABSTRACT: In the study, the relationship between the locus of control (external-internal) and work hopes and its dimensions has been examined in the context of of university students. In addition, the differences in the demographic variables such as gender and working status of the locus of control variables were examined. As a result of the research, it has been found that there is a relationship between the locus of control and work hope and the work hope variables and its dimensions were found to differ according to the locus of control. Again, it has been determined that the locus of control varies according to demographic variables, gender and working status.

Keywords: Locus of Control, Work Hope, Canonical Correlation Analysis.

¹ Bu çalışma, 12.Ulusal İşletmecilik Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

* Dr.Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü / Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, aysedemirhan74@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/ 0000-0003-0503-2389

** Doç.Dr. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi / İnsan Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı / altandogan@gmail.com ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0370-2513

*** Doç.Dr. Yıldız Teknik Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Örgütsel Davranış Anabilim Dalı, serdarbozkurt34@gmail.com, ORCID ID: orcid.org/ 0000-0002-4745-9965

GİRİŞ

Bireylerin yaşamlarında başarılı olabilmelerinin en önemli unsurlardan biri karar verme davranışdır. Bu davranış, farklı koşullar ya da unsurlar tarafından şekillenebilmektedir. Kontrol odağı, bu unsurlardan biri olarak görülebilir. Kontrol odaklılık, bireyin kararlarını içsel (kendi tercihleri) ya da dışsal (çevresel) faktörlerin nasıl etkilediğini göstermektedir. Bu çerçevede kontrol odağı; ödüllerin, pekiştiricilerin ve elde edilen sonuçların, kişinin kendisi (içsel) ya da diğer güçler (dışsal) tarafından kontrol edilmesine ilişkin genel beklentisidir. Organizasyonel ortamda bu ödüller veya sonuçlar; terfiler, uygun çalışma ortamı, ücret artışları ve kariyerinde ilerlemeyi içerir (Spector, 1988).

Bireylerin kontrol odağı ile birlikte düşünülmesi gereken kavramlardan biri de işe yönelik umut olarak görülebilir. Umut kavramı pozitif örgütsel davranışın temel boyutlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın temel sorunsalı; “bireylerin işe yönelik umutları ile sahip olunan kontrol odağı ilişkili midir?” şeklinde ifade edilebilir. Literatürde bu değişkenler arasındaki ilişkileri ele alan çalışmaya rastlanmamış olması ve bu alandaki boşluğun az da olsa doldurulması, bu sorunsalın incelenmesinin temel amacıdır.

Çalışmada; öncelikle kontrol odağı, ardından da işe yönelik umut kavramı açıklanmıştır. Akabinde de bu değişkenler arasındaki ilişkiyi ele alan araştırma bulguları ve sonuçları sunulmuştur.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kontrol Odağı Kavramı

Kontrol odağı kavramı, literatürde Phares’in yaptığı çalışmada ortaya konmuştur. Bu kavram, bireyin olumlu ya da olumsuz yönde kendisini etkileyen olayları; kaderine, özelliklerine, yeteneklerine veya güçlü bir şekilde etkilediği düşünülen başka koşullara bağlama eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Akbolat vd., 2011). Diğer bir ifadeyle kontrol odağı kavramı; bir davranışın, arzu edilen sonuçlara ulaşım ulaşamayacağı hususunda, bireylerin beklentilerinin bir göstergesi olarak ifade edilebilir (Hisli-Şahin vd., 2009).

Kontrol odağı kavramı, sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu kurama göre; davranışın sonucunda ödüllerin ve cezaların birey tarafından mı yoksa bireyin dışındaki bazı güçler tarafından mı belirlendiğine yönelik beklentiler “kontrol odağı” olarak kavramsallaştırılmıştır (Küçükkaragöz vd., 2013). Bu çerçevede, bireyler kendilerini etkileyen olayların, daha çok kendi kontrollerinde olduğu inancını taşıyorsa içsel kontrol odaklı; yaşamlarının daha çok kendileri dışındaki faktörlerin kontrolünde olduğu inancını taşıyan kişiler ise dışsal kontrol odaklı olarak ifade edilmektedir (Dil ve Bulantekin,

2011). Kontrol odağı kavramını literatürde ilk tanımlayan araştırmacılarından biri olan Rotter (1966)'a göre kontrol odağı; bireyin, olayın başarısına veya başarısızlığına yönelik yaptığı katkıya inancını ifade eder. İçsel kontrol odağına sahip birey, bir olayın kendi davranışına veya kişisel özelliklerine bağlı olduğunu, dışsal kontrol odağına sahip birey ise olayın sadece kendi davranışıyla alakalı olmadığını aynı zamanda bireyin dışındaki güçlerden (şans vb.) kaynaklandığını algılamaktadır (Yang vd., 2016). Yine Rotter'e göre kontrol odağı, bireylerin daha önceki deneyimlerine bağlı olarak oluşan davranışlarına ilişkin sonuçlarının kendi kontrollerine veya kendilerinin dışındaki güçlerin kontrolüne bağlamaları sonucu oluşan bir özelliktir (Durna ve Şentürk, 2012). Bu doğrultuda kontrol odağı, bireyin, yaşamlarındaki olayları ve durumları hangi faktörlerin kontrol ettiğine dair inancı olarak tanımlanabilir (Basım ve Şeşen, 2008).

Kontrol odağı, kişilerin kendilerini etkileyen olayları kontrol edip edememelerine yönelik inançlarıdır. İnsanlar ya yüksek içsel kontrol odağına ya da yüksek dışsal kontrol odağına sahiptir. İçsel kontrol odağına sahip kişiler, kendi kaderlerini kontrol ettiklerine inanırlar. Dışsal kontrol odağına sahip kişiler de hayatlarının, talih ya da şans gibi kendilerinin dışındaki güçlerce kontrol edildiğine inanırlar. İçsel kontrol odaklılar kendilerine daha fazla güvenirlere ve faaliyetlerinde daha fazla sorumluluk alırlar. Dışsal kontrol odaklılar ise kendilerine olanlardan diğerlerini ve dışsal güçleri sorumlu tutarlar. Yüksek içsel kontrol odağına sahip kişiler, şartları ve durumları kendi tercihlerine göre manipüle edebilirler (Robbins ve Coulter, 2009; Nair, 2010; Schermerhorn, 2010; Appannaiah vd., 2010; Mishra, 2010; Rao, 2010).

İşe Yönelik Umud Kavramı

Umud kavramı, işe yönelik potansiyel uygulamaları ile pozitif psikoloji içerisinde yer alan temel bir yapıdır. Snyder(2002), umud kavramını tanımlarken üç temel bileşenin olduğunu belirtmektedir. Bu bileşenler; (a) bir amaç (goal), (b) bu amaca ulaşma konusundaki düşünceler (pathways) ve (c) belirlenen amaca ulaşmak için isteklilik veya motivasyondur (agency). Snyder, Irving ve Anderson'a göre bu üç bileşenin etkileşimi, "işe yönelik umud" kavramını ifade eder. Bu bağlamda işe yönelik umud kavramı (a) amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli enerji ve (b) amaçlara ulaşmak için planlama temelinde şekillenen motivasyonel dengenin kurulumudur. Umud kavramının, operasyonel tanımı göz önüne alındığında bilişsel ve duygusal yönleri olan motivasyonel bir süreçtir. Bu süreçte işe yönelik umud kavramı, işin anlamının birey tarafından anlaşılmasına ve devam ettirilmesine katkıda bulunan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda belirtilenler ışığında "umud (hope) teorisi"; bireylerin işe yönelik belirlediği amaçları başarabilme yönündeki fikirleri ve bu hedefle-

rin başarılması için motive olmaları (agency) temelinde şekillenen bir teoridir (Juntunen ve Wettersen, 2006; Tien, 2007).

Umut teorisine göre; bireyler, başarmak veya ulaşmak istedikleri amaçları belirlerler. Amaçlar belirlendikten sonra, bunlara ulaşılması için gerekli yollar belirlenir ve birey amaçlarına ulaşmak için çaba gösterir. Amacını gerçekleştiren birey, farklı amaçlar belirlemeye devam eder ve böylelikle bir amaçlar döngüsü oluşur (Geraghty vd., 2010). Bir kişinin umut düzeyi; motive olma yönündeki enerjisinin tükenmesi, toplumdaki izole olması, fiziki açıdan zarar görmesi, bireyin farklı konulardaki bilgi veya duygularının eş zamanlı olarak eksik olması gibi çevresel nedenlerden etkilenebilir (McCarter, 2007).

Umut teorisinin temel kavramları; amaç, amacı gerçekleştirmeye yönelik yollar ve isteklilik veya motivasyondur. Bu kavramlardan ilki bireyin amaçlarıdır. Umut teorisinin temel varsayımı bireyin faaliyetlerinin amaca yönelik olmasıdır. Bu nedenle amaç kavramı, umut teorisinin temel bilişsel ögesidir. Amaçlar, bireyin zihinsel faaliyetinin hedeflerini ortaya koymaktadır. Amaçların bazıları zamansal açıdan kısa vadeli dönemleri (örneğin; “öğle yemeği yemek istiyorum”), bazıları ise uzun vadeli dönemleri (örneğin; “30 kg zayıflamak istiyorum”) içermektedir (Snyder, 2002). İkinci unsur amacı gerçekleştirmeye yönelik yollardır. Belli bir amacı gerçekleştirme konusunda umudu fazla olan bireyin bu amacını gerçekleştirecek yolu, güven duygusu ile birleşirse, tek ve mantıklı bir yol belirlenebilir. Amaçları konusunda daha fazla umudu olan bireylerin, umudu az olan bireylere göre daha kararlı oldukları görülmektedir. Bireyin belirlediği amaca ulaşması süreci ilerledikçe, amacı gerçekleştirmeye yönelik düşünceler daha açık yollar haline gelmektedir (Snyder, 2002). İsteklilik umut teorisinin motivasyonel ögesidir. Bireyin belirlediği amaçlara ulaşma sürecindeki tüm aşamalarda, bir yolun kullanımının başlatılması ve sürdürülmesi için gerekli zihinsel enerjidir. İsteklilik, amaca yönelik düşüncelerin zorluklar karşısında esnek olabilmesi ve istenilen amaçlara ulaşmada alternatif yolların görülebilmesi ve üretilebilmesi konusunda bireyin yeteneğidir. Aynı zamanda isteklilik, bireyin amaçlarına ulaşma konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır (Geraghty vd., 2010).

Değişkenler Arası İlişkiler Ve Hipotez Geliştirme

Umut ile kontrol odağı arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sayısı oldukça azdır ve çoğunlukla da sağlık alanında hastalar üzerinde yapılan çalışmalarla bu ilişki araştırılmıştır. Brackney ve Westman'ın (1992), 29 erkek 79 kadın lisans ve lisansüstü öğrencisine yönelik çalışmasında Miller Umud Ölçeği'nin, dışsal kontrol odağı ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Lin ve Tsay'ın (2004) çalışmasında; Tayvan'da kanser hastalarına yönelik tanı koyma ile kontrol odağı ile umut seviyeleri arasındaki ilişki (n = 124) incelenmiştir.

İçsel kontrol odağı ile umut arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Weis vd.(2008) tarafından umut ve içsel kontrol odağının kanser teşhisi konulmuş yaşlı kadınların sağlığına etkileri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda değişkenler arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda, umut ile kontrol odağının boyutlarına göre farklı sonuçlar tespit edilmiştir.

İşe yönelik umut kavramını demografik değişkenler açısından ele alan çok fazla çalışma yapılmadığı görülmektedir. Moraitou vd.(2006) tarafından yapılan çalışma, umut, yaşlılığa adaptasyon ve bireysel-demografik faktörler arasındaki ilişkiyi incelemiştir (N=180). Umudun cinsiyet, eğitim, medeni durum ve sağlık durumu arasında ilişki varken, bunu da yaşlılığa adaptasyonun belirli yönleri etkilemektedir. Barnett (2014)'in yetişkinlere yönelik çalışmasında (n = 182) umut kavramının, hem fiziksel sağlığın hem de zihinsel sağlığın göstergesi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalardan hareketle umut ile kontrol odaklılık arasındaki ilişkileri inceleyebilmek ve ulusal literatürdeki boşluğu doldurabilmek amacıyla aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir. Buna göre;

H₁: Kanonik korelasyonlar sıfıra eşit değildir.

H_{2a}: İşe yönelik umudun isteklilik boyutu, bireyin kontrol odağına göre farklılaşmaktadır.

H₃: Kontrol odağı, cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Ana Kütle ve Örneklem

Araştırmaya, bir devlet üniversitesinde okuyan 216 öğrenci katılmıştır (n=216). Araştırmadaki katılımcılarının niteliklerine ait genel bilgiler şöyledir: Araştırmaya katılanların 94'ü erkek (%43,5), 122'si kadındır (%56,5). Katılımcıların 54'ü iktisat (%25), 89'u işletme (%41,2), 58'i siyaset (%26,9) ve 15'i ise işletme yönetimi tezli yüksek lisans (%6,9) öğrencisidir. Katılımcıların sınıflara göre dağılımı; 29'u birinci sınıf (%13,4), 125'i ikinci sınıf (%57,9) 36'sı üçüncü sınıf (%16,7) ve 26'si ise dördüncü sınıf (%12) şeklindedir. Herhangi bir işte çalışıp çalışmadığına sorulduğunda, 39 kişi (%18,1) "evet", 177 kişi ise (%81,9) "hayır" yanıtını vermiştir. Katılımcıların yaşlarının aritmetik ortalaması 21, 33'tür (standart sapma: 1,62) (Tablo 1).

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Nitelikleri

Değişken	Frekans	(%)
Cinsiyet	94	43,5
Kadın		
Erkek	122	56,5
Bölüm	54	25
İktisat	89	41,2
İşletme	58	26,9
Siyaset Bil. ve Uls. İlişk.		
İşletme Yönetimi Tezli Y.L.	15	6,9
Sınıf	14	6,5
1.Sınıf	125	57,9
2.Sınıf	36	16,7
3.Sınıf	26	12,0
4.Sınıf	15	6,9
Yüksek Lisans	39	18,1
Çalışma durumu		
Evet	177	81,9
Hayır		

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Rotter'in (1966) geliştirdiği ve Dağ (1991) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan "İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği" (Internal- External Locus of Control Scale) ile Juntunen ve Wettersten (2006) tarafından geliştirilen "İşe Yönelik Umut Ölçeği (Work-Hope Scale)'nin birleşiminden oluşan anket formu kullanılmıştır. Kontrol odağı ölçeği, bireylerin içsel ve dışsal boyutta kontrol odaklarını ölçümlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçekteki puanlamaya göre; bu ölçeğe verilen yanıtların puanlarındaki artışlar, dış kontrol odağına yönelik inancı arttırmaktadır. Ölçek 29 ifade ile kontrol odağını belirlemektedir. İşe yönelik umut ölçeği ise toplam 28 ifadeden ve üç boyuttan oluşmaktadır.

Anketin ikinci bölümünde ise üniversite öğrencilerinin kontrol odağı ve işe yönelik umutlarını ölçen ifadelerle, demografik özelliklere ait (cinsiyet, sınıf, bölüm vb.) sorular ilave edilerek anket formu oluşturulmuştur.

Veri Analizi

Kontrol odağı ölçeğindeki ifadeler, bireyleri bir seçim yapmaya zorlayıcı ve her bir soruda ikişer ifade (a-b) şeklinde sorulmuştur. Ölçekteki dışsallık yönündeki seçeneklerin her biri 1'er puanla değerlendirilmektedir (Dağ, 1991). İşe yönelik umut ölçeğindeki ifadeler ise 7'li likert sistemine göre; "Kesinlikle katılmıyorum"dan, "Kesinlikle katılıyorum"a kadar değişen skalada yanıtlanabilmektedir. Veriler, SPSS for windows paket programıyla analiz edilmiştir. Veri analizinde kullanılacak testleri tespit etmek için Kolmogorov-Smirnov testi gerçekleştirilmiştir. Bu teste bağlı olarak verilerin normal dağıldığı görülmüş olup, veri analizinde parametrik testler kullanılmıştır. Veri analizinde

tanımlayıcı istatistiki analizlerin yanı sıra, kontrol odağı ile işe yönelik umut arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla öncelikle tanımsal istatistikler hesaplanmış sonrasında ise çoklu regresyon analizinin geliştirilmiş şekli olarak nitelendirilebilecek, çok sayıda bağımlı ve bağımsız değişken arasında varolan ilişkinin incelenmesinde kullanılan kanonik korelasyon yönteminden (Orhunbilge, 2002) yararlanılmıştır.

Kanonik korelasyon yöntemi, çok sayıda değişkenden meydana gelen iki değişken grubu arasındaki ilişkileri araştıran çok değişkenli bir yöntemdir (Albayrak, 2006). Bu analiz, n tane gözlemden meydana gelen q adet bağımsız değişken (X) ile p adet bağımlı değişkenin (Y) doğrusal bileşenlerinden elde edilen kanonik değişken çiftleri arasındaki maksimum ilişkiyi veren doğrusal bileşen çiftlerinin araştırılmasına dayanmaktadır (Tacq, 1999). Kanonik korelasyon analizinin normallik, doğrusallık, çoklu doğrusal bağlantı olmaması ve eş varyanslılık gibi varsayımları bulunmaktadır (Hair, vd. 2010; Tabachnick ve Fidell, 2015).

Araştırma ölçeklerinden kontrol odağının geçerliliği konusunda ise Dağ (1991) çalışma dikkate alınmıştır. Juntunen ve Wettersten (2006) tarafından geliştirilen “İşe Yönelik Umud Ölçeğinin” tercümesinde ise Brislin, Lonner ve Thorndike (1973) tarafından geliştirilen çeviri metodu kullanılmıştır. Bu yöntemle göre, ölçek öncelikle İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra çevrilen bu ölçek tekrar İngilizceye çevrilmiş ve ardından da yabancı dil konusunda uzman öğretim üyesi ile birlikte çeviriler arasında eşitlik sağlanacak şekilde kontrolü sağlanmıştır. Ayrıca bu ölçeğin geçerliliği konusunda kapsam geçerliliği dikkate alınmıştır. Bu geçerlilik türünde kanıtlar istatistiksel olmayıp uzman kanısına dayanır (Balci, 2006: 105).

Kontrol odağı ölçeğinin güvenilirlik değeri (Cronbach alpha) 0.700 ve işe yönelik umud ölçeğinin güvenilirlik değeri 0.928 olarak hesaplanmıştır. İşe yönelik umud ölçeğinin boyutları için güvenilirlik değerleri ise; isteklilik boyutu için 0.828; amaca ulaşma konusundaki düşünceler-yollar boyutu için 0.826 ve amaç boyutu için 0.843 olarak hesaplanmıştır. Güvenilirlik skorları, sosyal bilimler araştırmaları açısından “oldukça güvenilir” olarak değerlendirilebilir (Kalaycı vd., 2005).

BULGULAR VE YORUMLAR

Tanımlayıcı İstatistiki Analizler

İşe yönelik umud ölçeğine ait tanımlayıcı istatistiki analizler incelendiğinde; işe yönelik isteklilik boyutu için aritmetik ortalama:5,33 (standart sapma:1,08), amaca ulaşma konusundaki düşünceler-yollar boyutu için aritmetik ortalama:4,78 (standart sapma:1,19), amaç boyutu için aritmetik ortalama: 4,84 (stan-

dart sapma:1,19), şeklinde hesaplanmıştır. İşe yönelik umut ölçeğinin geneli için ise aritmetik ortalama:5,01 (standart sapma:1,00) şeklindedir. Kontrol odağının ise aritmetik ortalama:1,55 (standart sapma:0,5) şeklinde hesaplanmıştır. Bu skorlar, katılımcıların genellikle işe yönelik umut ölçeğindeki ifadelerle “kısmen katılıyorum” şeklindeki seçeneğe yakın değerlendirme yaptıklarını göstermektedir. Aynı durum bu ölçeğin boyutları açısından da geçerlidir (Tablo 2).

Tablo 2: İşe Yönelik Umut Ölçeği ve Kontrol Odağı Ölçeklerine Ait Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Ölçek ve Boyutları	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
İşe Yönelik Umut Ölçeği	5,01	1,00
İsteklilik (Agency)	5,33	1,08
Amaca Ulaşma Konusundaki Düşünceler-Yollar (Pathways)	4,78	1,09
Amaç	4,84	1,19
Kontrol Odağı	1,55	0,50

N=216

Kanonik Korelasyon Analizi Sonuçları

Araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen sonuçlara göre bağımlı ve bağımsız değişken grupları aşağıdaki gibidir:

Bağımlı değişken grubu: Y1:İsteklilik, Y2: Yol, Y3:Amaç

Bağımsız değişken grubu: X1:Dışsal ve X2:İçsel

Analizde öncelikle kanonik korelasyon katsayılarının anlamlı olup olmadıkları incelenerek anlamlı olan fonksiyonlar için “kanonik yük” sonuçları değerlendirilecektir. Kanonik korelasyon katsayılarının anlamlılığı test edildiğinde sadece birinci kanonik korelasyon katsayısının ($p = .004 < .05$) istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.

H_0 : Kanonik korelasyonlar sıfıra eşittir.

H_1 : Kanonik korelasyonlar sıfıra eşit değildir.

Hipotez birinci kanonik korelasyon ($p = .004 < .05$) için reddedilirken, ikinci korelasyon katsayısı ($p = .441 > .05$) için kabul edilmektedir. Bu sonuca göre anlamlı olan birinci kanonik fonksiyon aşağıdaki gibidir:

$$V1 = 0,292 Y1 + 0,737 Y2 + 0,049 Y3$$

$$U1 = -0,350 X1 + 0,691 X2$$

Fonksiyonlar, orijinal değişkenlerin kanonik değişkene ne derecede katkı sağladığını göstermektedir. Buna göre; bağımlı değişken seti (İşe yönelik umut) yani 1.bağımlı kanonik değişkeni en fazla açıklayan orijinal değişkenler sıra-

sıyla; Y2:Yol, Y1: İsteklilik ve Y3: Amaç'tır. 1.bağımsız kanonik değişkeni ise sırasıyla en fazla açıklayan; X2: içsel ve X1: dışsal değişkenleridir. Analizde bağımlı değişken grubuna (İşe yönelik umut) ait kanonik yüklerle bakıldığında (Tablo 3), işe yönelik umut değişkeninin "Yol" (0,975) boyutunun daha fazla açıklayıcılığa sahip olduğu görülmüştür. Dolayısıyla kontrol odağının, "Yol"u daha çok etkilediği sonucu çıkarılabilir. İkinci olarak 0,828 açıklama oranı ile Y1: İsteklilik gelmektedir.

Tablo 3: Bağımlı (İşe Yönelik Umud) Setin Kanonik yükleri

Bağımlı Değişken	V1
Y1	0,828
Y2	0,975
Y3	0,819

Tablo 4: Bağımsız (Kontrol Odağı) Setin Kanonik yükleri

Bağımsız Değişken	U1
X1	- 0,921
X2	0,980

Kontrol odağını gösteren değişken grubunun, X2: içsel (0,980) değişkeni ile temsil edilebileceği belirlenmiştir (Tablo 4). Kanonik korelasyon analizi sonucunda elde edilen anlamlı ilk kanonik korelasyon katsayısı 0,83 olarak bulunmuştur. Böylece, işe yönelik umut bağımlı değişken grubu ile içsel ve dışsal kontrol odağı arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Birinci bağımsız kanonik değişkenin, kendi grubunu açıklamadaki payı 0,904 dür. Birinci bağımlı kanonik değişkeninin toplam varyansın 0,769 unu açıkladığı da görülmüştür. Sonuç olarak "H₁: İşe yönelik umut ile bireyin kontrol odağı arasında ilişki vardır." şeklindeki hipotez kabul edilmiştir.

İşe yönelik umudun, kontrol odağı bağlamında farklılıklarını gösterebilmek amacıyla "H₂: İşe yönelik umut, bireyin kontrol odağına göre farklılaşmaktadır." şeklindeki hipotez oluşturulmuş ve t-testi sonucunda hipotez kabul edilmiştir (p= .003<.05). Farklılığın yönüne ilişkin tanımlayıcı istatistik sonuçları incelendiğinde; dışsal kontrol odağına sahip bireylerde aritmetik ortalama:4,78 (standart sapma:1,05) ve içsel kontrol odağına sahip bireylerde aritmetik ortalama:5,19 (standart sapma:0,91) olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla içsel kontrol odaklılık, işe yönelik umudun önemli kaynaklarından biri olarak görülebilir.

Umut kavramının boyutları ile kontrol odağı arasındaki ilişkileri/farklılıkları da gösterebilmek amacıyla üç alt hipotez geliştirilmiş ve bu hipotezler de kabul edilmiştir:

"H_{2a}: İşe yönelik umudun isteklilik boyutu, bireyin kontrol odağına göre farklılaşmaktadır." (p= .022<.05). Bu farklılığın yönüne ilişkin tanımlayıcı istatis-

tik sonuçları incelendiğinde; dışsal kontrol odağına sahip bireylerde aritmetik ortalama:5,14 (standart sapma:1,19) ve içsel kontrol odağına sahip bireylerde ise aritmetik ortalama:5,48 (standart sapma:0,95) olarak hesaplanmıştır. H_{2b} : İşe yönelik umudun amaca yönelik yollar boyutu, bireyin kontrol odağına göre farklılaşmaktadır. ($p=.004 <.05$). Bu farklılığın yönüne ilişkin tanımlayıcı istatistik sonuçları incelendiğinde; dışsal kontrol odağına sahip bireylerde aritmetik ortalama: 4,54 (standart sapma:1,13) ve içsel kontrol odağına sahip bireylerde ise aritmetik ortalama: 4,97 (standart sapma:1,01) olarak bulunmuştur. H_{2c} : İşe yönelik umudun amaç boyutu, bireyin kontrol odağına göre farklılaşmaktadır. ($p=.004 <.05$). Bu farklılığın yönüne ilişkin tanımlayıcı istatistik sonuçları incelendiğinde; dışsal kontrol odağına sahip bireylerde aritmetik ortalama:4,59 (standart sapma:1,22) ve içsel kontrol odağına sahip bireylerde ise aritmetik ortalama:5,05 (standart sapma:1,12) olarak hesaplanmıştır.

Kontrol odaklılığın cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını göstermek amacıyla " H_3 : Kontrol odağı, cinsiyete göre farklılık göstermektedir." şeklindeki hipotez geliştirilmiş ve t-testi sonucunda hipotez kabul edilmiştir ($p=.017 <.05$). Farklılığın yönüne ilişkin tanımlayıcı istatistik sonuçları incelendiğinde; erkeklerin kontrol odağına ilişkin aritmetik ortalama:1,64 (standart sapma:0,48), kadınların ise aritmetik ortalama:1,48 (standart sapma:0,50) olarak hesaplanmıştır. Son olarak ise bir işyerinde çalışma durumuna göre geliştirilen " H_4 : Kontrol odağı ile çalışma durumu arasında ilişki vardır." şeklindeki hipotez de kabul edilmiştir ($p=.043 <.05$; $r=-.138$).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkelerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde en önemli kriterlerden biri yetişmiş insan gücüdür. Bu gücün en önemli kaynaklarından biri de üniversitelerdir. Üniversitelerde okuyan birçok öğrencinin temel düşüncesi ise, mezuniyet sonrası iş bulma konusundaki beklentileridir. Bu bağlamda çalışmada; üniversite öğrencilerinin işe yönelik umutları ile dışsal-içsel kontrol odakları arasında ilişki olup olmadığı kanonik korelasyon analizi ile araştırılmıştır. Araştırma sonucunda işe yönelik umut ile kontrol odakları arasında güçlü bir ilişkinin olduğu görülmüştür ($r:0,83$). Öğrenciler üzerinde işe yönelik umutlar konusunda en belirleyici faktörün yol; sonrasında ise sırasıyla isteklilik ve amaçlar olduğu görülmüştür. Kontrol odakları konusunda ise içsel faktörlerin dışsal faktörlere göre daha çok açıklayıcılığı bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca umut değişkeninin boyutları açısından da kontrol odağı değişkeni istatistiki olarak anlamlı farklılıklar ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra kontrol odağının cinsiyet ve çalışma durumu değişkenleri ile ilişkili olduğu da tespit edilmiştir. Kontrol odağı, kişilerin davranışlarının sonuç verip vermediği ile ilgili olarak

bireylerin beklentilerini yansıtan bir kavramdır. Bu nedenle işe yönelik beklentiler de kontrol odağından etkilenmektedir.

Araştırmanın en önemli kısıtlarından birisi, tek bir fakülte ve enstitüden verilerin toplanmasıdır. Bu çerçevede farklı üniversite ve fakülte öğrencilerini kapsayacak şekilde araştırmanın genişletilmesi yararlı olabilecektir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, farklı üniversite ve fakültelerdeki öğrencileri kapsayacak şekilde araştırmaların yapılmasının, öğrenciler arası farklılıkları ortaya koyabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbolat, M., Oğuz I. ve Özgür U. (2011). Sağlık Çalışanlarının Kontrol Odağı, İş Doyumu, Rol Belirsizliği ve Rol Çatışmasının Karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29 (2), 23-48.
- Albayrak, A. S. (2006). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Appannaiah, H. R., Reddy, P. N. ve Kavitha. B. R. (2010). *Organisational Behaviour*, Mumbai, Indonesia: Global Media
- Balci, A. (2006). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Yayınıncılık.
- Barnett, M.D. (2014). Future Orientation and Health Among Older Adults: The Importance of Hope. *Educational Gerontology*, 40, 745-755.
- Basım, H. N. ve Şeşen, H. (2008). Çalışanların Kontrol Odaklarının Örgüt İçi Girişimcilik Tutumları ile İlişkisi: Kamu Sektöründe Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi SBE Dergisi*, 63(3), 49-64.
- Brackney, B.E. ve Westman A.S. (1992). Relationships among hope, psychosocial development, and locus of control. *Psychological Reports*, 70, 864-866 .
- Brislin, R. W., Lonner W. J., & Thorndike R. M. (1973). Cross-cultural research methods. New York: John Wiley&Sons Pub.
- Dağ, İ., (1991). Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliliği ve Geçerliliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(26), 10-16.
- Dil, S. ve Bulantekin, Ö. (2011). Hemşirelik Öğrencilerinde Akademik Başarı Düzeyi ile Aile İşlevselliği ve Kontrol Odağı Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2(1), 17-24.
- Durna, U. ve Şentürk, K. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Denetim Odaklarını Çeşitli Değişkenler Yardımıyla Tespit Etmeye Yönelik Bir Çalışma. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (15), 37-48.
- Geraghty, A. W.A, Wood, A. M. ve Hyland, M. E. (2010). Dissociating the Facets of Hope: Agency and Pathways Predict Dropout from Unguided Self-Help Therapy in Opposite Directions. *Journal of Research in Personality*, 44, 155-158.
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B. ve Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*, 7th Ed., New Jersey:Pearson Education Inc.
- Hisli-Şahin, N., Basım, H. N. ve Çetin, F. (2009). Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarında Kendilik Algısı ve Kontrol Odağı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(2), 153-163.

- Juntunen, C. L. ve Wettersten, K. B. (2006). Work Hope: Development and Initial Validation of a Measure. *Journal of Counseling Psychology*, 53 (1), 94–106.
- Kalaycı, Ş. vd.. (2005). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Küçükkaragöz, H., Yasin, A., Tuncay, C. (2013). Rotter İç- Dış Kontrol Odağı Ölçeğinin Öğretmen Adaylarında Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-12.
- Lin, C. C. ve Tsay, H.F. (2005). Relationships among perceived diagnostic disclosure, health locus of control, and levels of hope in Taiwanese cancer patients. *Journal Psycho-Oncology*, 14 (5) , 376-385
- McCarter, A. K. (2007). The Impact of Hopelessness and Hope on the Social Work Profession. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 15(4), 107-123.
- Mishra, M. N. (2010). *Organisational Behaviour and Corporate Development*, Mumbai: Himalaya Publishing House.
- Moraitou, D., Kolovou, C., Papasozomenou, C. ve Paschoula, C. (2006). Hope and Adaptation to Old Age: Their Relationship with Individual-Demographic Factors. *Social Indicators Research*, 76 (1), 71–93
- Nair, S. R.. (2010). *Organisational Behaviour*, Mumbai: Himalaya Publishing House.
- Orhunbilge, N. (2002). *Uygulamalı Regresyon ve Korelasyon Analizi*, İ.Ü İşletme Fakültesi Gözden Geçirilmiş (2. Bs.), İstanbul.
- Rao, P. S., (2010). *Organisational Behaviour*, Mumbai: Himalaya Publishing House.
- Robbins, S. P., Coulter, M. (2009). *Management*, (10th Ed.), International edition, New Jersey: Pearson Education Inc.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement. *Psychological Monographs*, 80(1), 1-28.
- Schermerhorn, Jr., J. R.. (2010). *Introduction to Management*, (10th Ed.), International Student Version, Asia: John Wiley & Sons (Asia) Pte Ltd.
- Snyder, C. R. (2002). Hope Theory: Rainbows in the Mind. *Psychological Inquiry*, 13 (4), 249–275.
- Spector, P. E. (1988). Development of the Work Locus of Control Scale. *Journal of Occupational Psychology*, 61, 335-340.
- Tabachnick, B.G ve Fidell, L.S. (2015). *Çok Değişkenli İstatistiklerin Kullanımı*, (6. Bs. Çeviri), Ed. Mustafa Baloğlu, Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık.

- Tacq, J. (1999). *Multivariate Technique in Social Sciences*, Great Britain:Sage Publications.
- Tien, H.L. S. (2007). Practice and Research in Career Counseling and Development. *The Career Development Quarterly, Annual Review*, 56, 98-140.
- Yang, J. C., Lin, Y. L. ve Liu, Yi-C. (2016). Effects of locus of control on behavioral intention and learning performance of energy knowledge in game-based learning. *Environmental Education Research*, 1-14.
- Weis, F. D., Fitzpatrick, T.R. ve Bushfield SY. (2008). Hope, locus of control, and quality of health among elder Latina cancer survivors. *Social Work Health Care*, 46(2), 51-70.